

Nr 82.

Ankom till riksdagens kansli den 24 april 1936 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till universitetsstatistik.

(2:a avd.)

I den till riksdagen avlåtna, den 3 januari 1936 dagtecknade propositionen (nr 1) angående statsverkets tillstånd och behov för budgetåret 1936/1937 har Kungl. Maj:t (punkt 97, sid. 244 och 245 av det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för nämnda dag) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition angående inrättande av en yrkesorienteringsnämnd m. m., som kunde varda riksdagen förelagd, för budgetåret 1936/1937 beräkna till Gemensamma universitetsändamål: Yrkesorienteringsnämnd och universitetsstatistik ett reservationsanslag av 23,000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i en till riksdagen avlåten, den 6 mars 1936 dagtecknad proposition (nr 147), under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för nämnda dag, föreslagit riksdagen att till Gemensamma universitetsändamål: Universitetsstatistik för budgetåret 1936/1937 anvisa ett anslag av 12,000 kronor.

Av sistberörda statsrådsprotokoll inhämtas bland annat följande.

Av chefen för ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga hava med skrivelse den 1 september 1935 överlämnat betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena (statens offentliga utredningar 1935: 52). I detta betänkande hava de sakkunniga — efter att hava framhållit, att de funnit det hart när ogörligt att i praktiken anordna en rättvist verkande samt ur samhällets och vetenskapens synpunkt från betydande olägenheter någorlunda fri s. k. universitetsspärr — bland annat förordat försök att neutralisera och på lämpligt sätt fördela den starka tillströmningen till de intellektuella utbildningsbanorna genom en på upplysningsverksamhet om framtidsutsikterna för de intellektuellt utbildade av olika kategorier

byggd reglering av tillströmningen (yrkesorientering). Vidare hava de sakkunniga framhållit, att de under sina utredningsarbeten gång efter annan haft anledning att konstatera den brist på översikt över förhållandena vid våra högre läroanstalter, som på olika områden gjorde sig gällande, därför att en rationellt ordnad universitetsstatistik saknades. Enligt de sakkunniga utgjorde förefintligheten av en dylik statistik en av förutsättningarna för att en verksamhet med yrkesorientering skulle kunna bedrivas. Men de sakkunniga hava velat framhålla att, även om en sådan verksamhet icke skulle komma till stånd, en universitetsstatistik ändå vore påkallad. Man kunde nämligen enligt de sakkunniga icke lämna ett så viktigt område av vårt samhällsliv utan den uppsikt över och belysning av förhållandena där, som en statistik gäve möjlighet till. Organiserandet av en universitetsstatistik vore sålunda i viss mån oberoende av frågan om inrättandet av en yrkesorientering.

I Kungl. Maj:ts här förevarande proposition har endast frågan om universitetsstatistik behandlats.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle denna omfatta dels en *lokal organisation*, varvid avsåges det organ, som skulle handhava de statistiska arbetsuppgifterna vid vederbörande universitet eller högskola, dels ock en *central organisation*, som skulle handhava samarbetandet för hela riket och eventuellt publicerandet av universitetsstatistiken, i den mån densamma kunde vara av mera allmänt intresse. Såsom centralt organ för universitetsstatistiken kunde tänkas följande ämbetsverk: skolöverstyrelsen (som handhade den övriga undervisningsstatistiken), socialstyrelsen (som skulle komma att ha överinseendet över offentlig arbetsförmedling för de intellektuellt utbildade), universitetskanslersexpeditionen, statistiska centralbyrån eller ecklesiastikdepartementet. Enligt de sakkunnigas uppfattning borde valet stå mellan de två sistnämnda, då de övriga av olika skäl knappast vore lämpade att omhänderhava de arbetsuppgifter, som tillkomme det centrala organet. Statistiska centralbyrån hade det företrädet framför ecklesiastikdepartementet, att där redan funnes samlad statistisk sakkunskap och rutin. För ecklesiastikdepartementet talade åter den omständigheten, att departementet hade bättre förbindelser med rikets universitet och högskolor än statistiska centralbyrån. Då det icke torde möta större svårigheter att i departementet anställa en person med statistisk utbildning och rutin, ville de sakkunniga därför uttala sig för att det centrala organet för universitetsstatistiken förlades till ecklesiastikdepartementet. Härmed ville de sakkunniga dock icke hava sagt, att de skulle anse det mindre lämpligt, att förläggningen skedde till statistiska centralbyrån. De sakkunniga hade blott vid det i någon mån svåra valet stannat för det första alternativet.

De årliga kostnaderna för universitetsstatistiken beräknades av de sakkunniga till 13,000 kronor, varav 9,000 kronor skulle belöpa på det centrala organet och 4,000 kronor på de lokala organen.

Av de myndigheter, vilka yttrat sig över förslaget om universitetsstatistik, hava samtliga utom en, nämligen lärarrådet vid tandläkarinstitutet, som bestämt avstyrkt de sakkunnigas förslag, tillstyrkt förslaget eller yttrat sig i tillstyrkande riktning. Av yttrandena inhämtas, att *kanslern för rikets universitet* ansett statistiska centralbyrån bättre passa som centralt organ än ecklesiastikdepartementet, att *skolöverstyrelsen* framhållit intresset och betydelsen av att få fastslaget, på vad sätt personer, vilka lämnade de intellektuella utbildningsbanorna utan att övergå till intellektuella levnadsbanor absorberades av det praktiska arbetslivet och jämväl, om möjligt, på vad sätt de där kunde utnyttja sin högre utbildning, att *statskontoret* anfört att, därest det skulle anses påkallat med fortlöpande och centralt tillgänglig statistik i förevarande avseenden, densamma torde utan nämnvärda kostnader för statsverket på ett fullt tillfredsställande sätt kunna utarbetas av statistiska centralbyrån på grundval av uppgifter från vederbörande läroanstalter samt att sådana uppgifter torde av dessa kunna lämnas, utan att särskilda kostnader därför behövde uppkomma för statsverket, ävensom att *statistiska centralbyrån* funnit naturligtast, att centralorganet för universitetsstatistiken förlades till det ämbetsverk, som handhade den övriga undervisningsstatistiken, vilket för närvarande vore skolöverstyrelsen.

Departementschefen har för egen del anfört i huvudsak följande:

Det är allmänt bekant, att tillströmningen till de intellektuella utbildningsbanorna under senare tider varit i stark tillväxt. Denna företeelse, som för övrigt framträder även i åtskilliga andra länder, har flerahanda förklaringsgrunder. Dels hava statsmakterna själva vidtagit åtgärder, som öppnat större möjligheter för ungdomen att vinna en högre utbildning, dels hava ekonomiska förhållanden övat inverkan. Även andra faktorer, såsom ett allmänt stegrad bildningsintresse, av arbetslivets fortgående intensifiering föranledda ökade kompetenskrav o. s. v. kunna åberopas såsom orsaker till det påpekade förhållandet. Det är ju ställt utom tvivel, att ifrågasvarande utvecklingstendens ur vissa synpunkter måste hälsas med tillfredsställelse och betraktas såsom ett tecken på framåtskridande. Men lika säkert är, att det av andra skäl kan ligga en fara häri, i den mån nämligen som arbetsmarknaden icke förmår konsumera de från de högre läroanstalterna utbildade, utan det uppstår ett större överskott av icke sysselsatta, som nedlagt stora kostnader på en långvarig utbildning men efter utbildningens slut icke finna möjlighet till arbete och utkomst på den bana, de valt, alltså vad man i dess svåraste form plägar kalla ett intellektuellt proletariat. Riskerna för att vi här i landet skulle råka i en dylik situation torde, såsom de sakkunniga påpekat, icke vara alltför stora, men det föreligger all anledning, synes det mig, att statsmakterna hava sin uppmärksamhet riktad på dessa förhållanden. I främsta rummet därför, att det måste vara statens plikt att visa landets ungdom en sådan omsorg, att icke staten genom några sina åtgärder direkt bidrager till att skapa ett missförhållande mellan tillgång på arbetskraft och behovet därav inom olika intellektuella yrkesgrenar, men även med hänsyn till att det ju utgör ett

slöseri med det allmännas medel, om utbildningsorganisationen göres vidare, än behovet kräver.

Genom den av de sakkunniga utförda utredningen — den första i sitt slag — hava möjligheter beretts till en allmän överblick över förhållandena på förevarande område. De rön, som därvid gjorts, synas mig giva anledning att, såsom ett första steg i syfte att giva statsmakterna medel att följa utvecklingen, ifrågasätta skapandet av en fortlöpande statistik rörande tillströmningen, examinationen och avgången vid universiteten och de därmed jämförliga utbildningsanstalterna. Men en statistisk belysning av ifrågavarande slag bör vidare, såsom de sakkunnigas utredning ger vid handen, vara till betydande gagn för den studerande ungdomen, vars val av levnadsbana härigenom kan underlättas. För sistnämnda syfte är visserligen en dylik statistik ensam för sig icke tillfyllest. Det gäller, att den skall begagnas med omdöme. Därför håller jag före, att det torde bliva erforderligt att i en eller annan form förbinda den statistiska verksamheten med yrkesrådgivning. Men en sådan anordning bör enligt den uppfattning, jag kommit till vid ett närmare inträngande i föreliggande fråga, bliva en efterföljande åtgärd, sedan universitetsstatistiken väl blivit organiserad samt det första grundläggande statistiska primärmaterialet insamlats och bearbetats.

Vad beträffar universitetsstatistikens uppgifter, hava de sakkunniga i första hand föreslagit ett mera omfattande program, enligt vilket den statistiska undersökningen skulle avse antalet studerande vid de högre läroanstalterna, antalet för varje termin nyinskrivna, antalet personer under varje termin, som avlagt mera betydelsefulla tentamina eller som avlagt examina, studietidens längd för olika under terminen avlagda examina, frekvensen av avbrott i studier, utdelade stipendier samt vederbörandes studieinriktning m. fl. omständigheter. Kostnaderna för en universitetsstatistik, anordnad i enlighet med detta förslag, skulle uppgå till omkring 13,000 kronor årligen. Därest detta program skulle anses för vidlyftigt, hava de sakkunniga i andra hand ifrågasatt ett minimiprogram för universitetsstatistiken, innebärande att samtliga högre undervisningsanstalter skulle för varje termin lämna uppgifter om antalet nyinskrivna studerande, antalet från fakulteten, sektionen eller avdelningen avgångna studerande samt om antalet examina av olika slag, som avlagts vid vederbörande läroanstalt.

Ett genomförande av de sakkunnigas minimiprogram för universitetsstatistiken skulle givetvis ställa sig billigare än en dylik statistik enligt det mera omfattande programmet. Skillnaden i kostnader torde dock ej bliva så avsevärd, att denna synpunkt bör få bli avgörande för ett ställningstagande i frågan. Det synes icke vara tillrådligt att från början lägga den statistiska undersökningen på en så snäv basis, att behov efter ganska kort tid kan uppstå av att vidga ramen för undersökningen. Värdet av en sådan undersökning beror till ej ringa del av de möjligheter, den erbjuder till jämförelser med tidigare förhållanden. Med hänsyn härtill anser jag, att universitetsstatistiken redan från begynnelsen bör anordnas på en bred grundval, och tillstyrker därför, att den utformas, i stort sett, enligt det av de sakkunniga föreslagna mer omfattande programmet, dock med de begränsningar, som vid en ytterligare prövning må befinnas motiverade. Vissa av de sakkunniga föreslagna anordningar förefalla mindre lämpliga, särskilt de s. k. studentdeklarationerna, gentemot vilka gensagor också

framkommit från universitetshäll. Under alla förhållanden anser jag det uteslutet, att avgivande av sådan deklaration skulle göras till ett villkor för rätt att deltaga i kurser m. m. Det torde emellertid böra tillkomma Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser rörande de statistiska uppgifternas omfattning och beskaffenhet, uppgiftsskyldigheten o. s. v. Jag förutsätter härvid, att uppgifter skola infordras jämväl från vissa högre läroanstalter, vilka icke äro statliga eller statsunderstödda.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle bearbetningen av de från universitetet och högskolorna (de lokala organen) insamlade uppgifterna skötas av ett centralt organ. Mot detta förslag torde några erinringar ej kunna framställas. Av de enligt det ovanstående till 13,000 kronor beräknade kostnaderna skulle 9,000 kronor belöpa på den centrala och 4,000 kronor på den lokala organisationen. Vad beträffar förstnämnda kostnader, anser jag i likhet med de sakkunniga, att för handhavandet av de arbetsuppgifter, som skulle tillkomma universitetsstatistikens centrala organ, bör anställas en särskild statistiker, för vilken beräknas halvtidstjänstgöring. Jag har ingenting att invända mot det för denne föreslagna årliga arvodet av 4,500 kronor eller mot de i övrigt för det centrala organet beräknade kostnaderna. Däremot håller jag före, att kostnaderna för de lokala organen — närmast universitetet och de största högskolorna — visserligen torde kunna under det första verksamhetsåret, av vilket en del lärer åtgå för den närmare planläggningen av universitetsstatistiken, begränsas till 3,000 kronor, men att i fortsättningen härtill måste räknas med ett större belopp än 4,000 kronor. Jag skulle förmoda, att med hänsyn till det icke ringa arbete, åstadkommandet av de lokala primäruppgifterna kommer att åsamka vederbörande, till vilka jag härvid även hänför de icke statliga läroanstalter, från vilka uppgifter jämväl komma att påfordras, sistberörda kostnader icke komma att understiga 6,000 kronor. De sammanlagda kostnaderna för universitetsstatistiken skulle emellertid för nästa budgetår kunna uppskattas till (9,000 + 3,000 =) 12,000 kronor, vartill komma utgifter för vederbörliga dyrtidstillägg.

Centralt organ för universitetsstatistiken skulle enligt de sakkunnigas förslag bliva ecklesiastikdepartementet. Såsom motiv härför hava de åberopat departementets goda förbindelser med rikets universitet och högskolor. Från en del håll har såsom centralorgan förordats statistiska centralbyrån på grund av den inom detta ämbetsverk förefintliga statistiska sakkunskapen. Vidare har skolöverstyrelsen föreslagits med hänsyn till att överstyrelsen handhar den övriga undervisningsstatistiken. För egen del vill jag framhålla, att frågan om universitetsstatistikens administrativa anknytning knappast torde behöva avgöras i detta sammanhang utan lämpligen bör kunna av Kungl. Maj:t senare företagas till prövning. Valet synes närmast böra stå mellan statistiska centralbyrån och universitetskanslers-expeditionen. För anknytning till sistnämnda myndighet kunde tala bland annat det förhållandet, att under kanslersämbetet sorterar större delen av de högre läroanstalter, från vilka det statistiska materialet skulle insamlas. Vad angår de återstående läroanstalterna, torde det icke möta några större svårigheter att åvägabringa nödig förbindelse mellan desamma och nämnda expedition.

Under nästa budgetår torde de ovannämnda anslagsmedlen böra utgå från ett särskilt för ändamålet i riksstaten uppfört anslag till Gemensamma universitetsändamål: Universitetsstatistik, vilket lämpligen bör givas ka-

raktären av obetecknat anslag. Anslaget bör, såsom av det föregående framgår, bestämmas till 12,000 kronor. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa stat för anslaget användning.

Utskottet.

Tillströmningen till de intellektuella utbildningsbanorna har, på sätt departementschefen framhållit, under senare tider befunnit sig i stark tillväxt, vilket vållat åtskilliga redan märkbara svårigheter. Orsakerna till den ökade tillströmningen äro givetvis flera — några hava av departementschefen antytts — och utskottet finner all anledning föreligga för statsmakterna att hava sin uppmärksamhet riktad på dessa förhållanden. Jämväl med hänsyn till betydelsen av att utvecklingen på detta för landets kulturella framtid viktiga område, i den mån så är möjligt, får en ändamålsenlig inriktning, finner utskottet vidtagandet av särskilda åtgärder från statsmakternas sida väl motiverat.

Den av särskilda sakkunniga verkställda utredning, som ligger till grund för här ifrågavarande proposition, har utmynnat i förslag rörande bland annat yrkesorientering och universitetsstatistik. Departementschefen har hållit före, att det torde bliva erforderligt att i en eller annan form förbinda den statistiska verksamheten med yrkesrådgivning, men att en sådan anordning måste bliva en efterföljande åtgärd, sedan universitetsstatistiken väl blivit organiserad samt det första grundläggande statistiska primärmaterialiet insamlats och bearbetats.

I anslutning till sin nyss angivna ståndpunkt finner sig utskottet böra tillstyrka att åtgärder för åstadkommande av en universitetsstatistik nu vidtagas, vilka emellertid till en början torde böra givas karaktären av ett försök.

Departementschefen har i fråga om den blivande verksamheten anslutit sig till det mera omfattande av två av de sakkunniga uppgjorda program. Enligt detta förslag skulle den statistiska undersökningen avse antalet studerande vid de högre läroanstalterna, antalet för varje termin nyinskrivna, antalet personer under varje termin, som avlagt mera betydelsefulla tentamina eller som avlagt examina, studietidens längd för olika under terminen avlagda examina, frekvensen av avbrott i studier, utdelade stipendier samt vederbörandes studieinriktning m. fl. omständigheter. Under hänvisning till de skäl, som av departementschefen härför anförts, finner sig utskottet böra tillstyrka, att sagda program lägges till grund för den blivande verksamheten.

I detta sammanhang vill utskottet endast anföra följande. Statistiken torde böra givas en i möjligaste mån praktisk inriktning. Den grundval för den ifrågasatta yrkesrådgivningsverksamheten, som statistiken avsetts skola giva, är enligt utskottets uppfattning en av dess viktigaste uppgifter. I likhet med skolöverstyrelsen vill utskottet vidare framhålla önskvärdheten av att möjligheter kunna beredas att överblicka de många fallen av

avbrott i studierna å olika stadier samt av övergång till »praktiska» levnadsbanor. På sätt överstyrelsen anført, torde det nämligen vara av intresse och betydelse att få fastslaget, på vad sätt personer, vilka lämna de intellektuella utbildningsbanorna utan att övergå till intellektuella levnadsbanor, absorberas av det praktiska arbetslivet och jämväl, om möjligt, på vad sätt de där kunna utnyttja sin högre utbildning.

Beträffande förslaget detaljer i övrigt har utskottet i det stora hela icke funnit något att erinra liksom icke heller mot de för nästa budgetår beräknade kostnaderna.

Beträffande universitetsstatistikens administrativa anknytning hava emellertid under ärendets handläggning olika uppfattningar kommit till synes. Departementschefen har framhållit, att valet syntes närmast böra stå mellan statistiska centralbyrån och universitetskanslersexpeditionen. För anknytning till sistnämnda myndighet kunde tala bland annat det förhållandet, att under kanslersämbetet sorterade större delen av de högre läroanstalter, från vilka det statistiska materialet skulle insamlas.

Utskottet har, i likhet med departementschefen, icke ansett sig böra intaga någon bestämd ståndpunkt till denna fråga. Emellertid vill utskottet framhålla, att de skäl, som anförts för en anknytning till statistiska centralbyrån, syntes utskottet goda. Detsamma gäller även beträffande en anknytning till skolöverstyrelsen, som i sin statistiska avdelning redan har ett organ för den övriga undervisningsstatistiken.

I anslutning till vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Gemensamma universitetsändamål: Universitetsstatistik* för budgetåret 1936/1937 anvisa ett anslag av 12,000 kronor.

Stockholm den 24 april 1936.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS ANDERSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Carlsson* i Gävle, *Johansson* i Fredrikslund, *Bergqvist*, *Nilsson* i Gränebo, *Oscar Olsson*, *Svensson* i Kompersmåla, *Borell*, *Walles*, *Pauli*, *Nilsson* i Fredriksfält, *Larsson* i Varberg och *Magnusson*, samt

från andra kammaren: herrar *Anderson* i Rästock, *Jansson*, *Strindlund*, *Holmgren*, *Jeppsson*, *Andersson* i Höör, *Svensson* i Grönvik, *Jonsson* i Eskilstuna, *Andersson* i Prästbol, *Holmdahl*, *Weijne* och *Olsson* i Staxång.
